



**TOSHKENT DAVLAT
SHARQSHUNOSLIK
UNIVERSITETI**

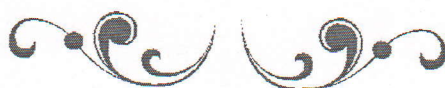


**SHOISLOM SHOMUHAMEDOV
NOMIDAGI YOSH
SHARQSHUNOSLARNING
IX FORUMI MATERIALLARI
TO'PLAMI**

16-APREL 2025-YIL

TOSHKENT

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT
SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI**



**SHOISLOM SHOMUHAMEDOV NOMIDAGI
YOSH SHARQSHUNOSLARNING
IX FORUMI**

MATERIALLARI TO‘PLAMI

2025-YIL 16-APREL

Toshkent – 2025

kalitidir. Har bir tilning o'ziga xos uslubi va til strukturasi mavjud bo'lgani uchun, sifatlarning tarjimadagi tasvirlanishi o'quvchiga yangi, o'ziga xos bir nuqtai nazardan ko'rinadi. Shu tariqa, tarjima orqali o'quvchi asarning asl badiiy ruhini va muallifning niyatlarini aniqroq tushunishi mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Quronbekov A. "Uning ko'zlari" tarjima asari. Toshkent. "Progress" nashriyotining Toshkent bo'limi, 1981.
2. Isomiddinov Z. "Til va tarjima" asari. Toshkent. "Adabiyot", 2024.
3. Bozorg Alaviyning "چشم‌هایش" asari.
4. www.literature-translation.uz

IKKI DUNYO: BADIY TARJIMA VA XALQLAR O'RTASIDAGI KO'PRIK SOHIBI

Farangiz NE'MATOVA

TDSHU, Sharq xalqlari tillari va adabiyoti instituti

Jurnalistika: Xalqaro jurnalistika yo'nalishi

2-kurs indonez-ingliz guruhi talabasi

Ilmiy rahbar: f.f.d R. Sharipov

Annotatsiya: Ushbu maqolada badiiy adabiyot dunyosining ko'zgusi bo'lmish Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lponning tarjimonlik san'ati va undagi badiiy asarlarning mazmuni, ruhini va uslubiy xususiyatlarini saqlab qolish, ularni o'zbek tiliga moslashtirish mahorati haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: jadid adabiyoti, tarjima san'ati, o'tkir qalam sohibi, tarjimonlik mahorati, tarjima san'atining yulduzi, badiiy adabiyotning qalbi, serqirra ijodkor.

Atoqli adabiyotshunos olim, filologiya fanlari doktori Begali Qosimov Cho'lpon haqida shunday deydi: "Cho'lpon XX asr o'zbek adabiyotining eng mashhur namoyandalaridan, serqirra ijodkorlaridir. Uning hayoti va ijodiy faoliyati adabiyotimizning eng yorqin sahifalaridan birini tashkil qiladi. U badiiy ijodning deyarli hamma turi bilan faol shug'ullandi. She'r, hikoya, roman, drama, tanqid, tarjima-hammasida ijod etdi. Lekin, avvalo Cho'lpon yangi o'zbek she'riyatining asoschisi hamda tarjima san'atining yorqin nuri sifatida tarixga kirdi."¹

Darhaqiqat, atoqli shoirimiz bu davrda nafaqat o'zining o'tkir va shu bilan birga qalblarga orom, taskin beruvchi dilbar she'rlari, kuchli drama hamda mumtoz romanlari bilan o'zbek she'riyatiga asos soldi, balki mukammal tarjima qilingan asarlari orqali o'zbek xalqining jahon madaniy merosi bilan tanishtirish maqsadida, o'zbek adabiyotida badiiy tarjima maktabini ham yaratdi, desak aslo

¹ Jadidlar. Abdulhamid Cho'lpon. D.Quronov. Toshkent, Yoshlar nashriyot uyi, 2022 yil, 155-bet.

adashmagan bo‘lamiz. Umuman olganda Cho‘lponning tarjimonlik faoliyati uning hayoti va ijodida muhim o‘rin egallaydi. Sababi, shoir ijodiy balog‘atga etgan palladan boshlab toki umrining oxiriga qadar tarjima ishlariga alohida e‘tibor qaratgan. Ammo ajablanarlisi shundaki, bir necha yillar mobaynida ijodi qoralanib, “Cho‘lpon boylar, millatchi ziyolilarning mafkurachisidir” deya qoralangan, millatlarni bir-biridan ajratishda, milliy madaniyatlar orasiga raxna solishda ayblanib kelgan adib, muttasil tuhmat-u malomatlarga nishon bo‘lib yashagan o‘sha davridayoq barcha o‘zbek yozuvchilaridan ildamroq tarjimaning ahamiyatini tushunib yetib, ko‘zdan nari bo‘lish, ammo shu bilan birga ijoddan to‘xtab qolmaslik maqsadida tarjima bilan shug‘ullandi. U Turgenev, Chexov, Gorkiy hamda Andreyev kabi rus adabiyotining mashhur shoirlarining asarlarini mohirona, mukammal darajada tarjima qilgan. Cho‘lpon tarjima san‘atini xalqlararo, madaniyatlararo ko‘prik sifatida baholagan. Albatta, tarjima tufayli o‘zbek xalqining madaniyati boshqa xalqlar orttirgan madaniy an‘analar bilan boyishi darhaqiqat. Adib nafaqat Sharq adabiyotining hikoyalari-yu, romanlarini yuksak darajada tarjima qilgan, balki G‘arb adabiyotining ilg‘or asarlari hamda she‘riyati ham bundan mustasno emas. Jumladan, Shekspirning “Hamlet” fojiasi, Pushkinning “Boris Godunov” dramasi, “Dubrovskiy” qissasi, Gorkiyning “Ona” romani, Faykoning “Portfellik kishi” komediyasi va hokazolar. Umuman olganda bu ro‘yxatni hali ko‘p davom ettirishimiz mumkin, lekin aslini olganda gap ro‘yxatda emas, balki adibning tarjimonlik mahoratidadir. Cho‘lponning qrimtatar, no‘g‘oy, turkman, fors yoxud turk tillardagi asarlarining tarjimalariga nazar tashlaydigan bo‘lsak, uning tarjima san‘atiga chuqur hamda jiddiy e‘tibor qaratganligiga guvoh bo‘lamiz.

Cho‘lponning tarjimonlik faoliyatida o‘zbek tilining imkoniyatlarini namoyish etish hamda rivojlantirishga qaratilgan urinishlari alohida e‘tiborga loyiqdir. U o‘z tarjimalarida o‘zbek xalqining madaniy va estetik qarashlarini aks ettirish bilan birga, xorijiy adabiyotning rang-barangligini hamda yuksak badiiy g‘oyalarini ham yoritib bergan. Shu bilan birga, Cho‘lponning tarjimonlik faoliyati o‘z davri uchun g‘oyat yangicha qarashlarni ham o‘zida aks ettirgan. Misol tariqasida, shoir o‘zining tarjimalari orqali o‘sha davring ijtimoiy-siyosiy hamda ma‘naviy-ma‘rifiy muammolarini ham yuksak darajada badiiy ifoda qila olgan. Ya‘ni, uning tarjimalari nafaqat badiiy jihatdan, balki ma‘naviy jihatdan ham o‘zbek madaniyati rivojiga xizmat qilgan.

Cho‘lpon tarjima qilinayotgan asarning ma‘nosinigina emas, ruhini ham, uning jozibasi hamda milliy ranglarini ham batamom saqlab qolish tarafdori bo‘lgan. Uning tarjimalarida til hamda uslubning nafisligi, asarning asl mohiyatini o‘zbekona ruhda qayta talqin qilishga bo‘lgan intilishi yaqqol seziladi. Hattoki, she‘riy hamda nasriy asarlarning tarjimalari ham o‘z tarovatini yo‘qotmagan holda tabiiy va ravon tarzda namoyon bo‘lgan. Shuningdek, Cho‘lponning tarjima asarlari yordamida o‘zbek tilida o‘qish imkoniyatiga ega bo‘lgan asarlar, o‘quvchilarga nafaqat badiiy zavq, balki dunyo adabiyotining eng yuqori qirralarini o‘rganish imkonini ham berdi. Bu esa uning tarjimadagi mahoratini va uning o‘zbek adabiyotiga qo‘shgan ulkan hissasini yanada ta‘kidlaydi.

Bir buyuk shoirning she'rini muvaffaqiyatli tarjima qilmoq uchun, avval tarjimon o'sha shoirning darajasiga ko'tarilmog'i lozim. Rus adabiyotining buyuk asoschisi, betakror, iste'dodli shoir Aleksandr Sergeyevich Pushkin tomonidan 1827-yilda yaratilgan "Gul va bulbul" she'ri ilk bor Cho'lpon tomonidan tarjima qilindi. Fikrimcha, rus she'riyatining otasi bo'lmish Pushkin she'rining tarjimasiga qo'l urgan adibimiz ayni shu darajaga ko'tarilgan edi. Shuni ham ta'kidlab o'tish joizki, biron bir she'riy asarning tarjimasiga qo'l urish haddan tashqari murakkab masala hisoblanadi, sababi mukammal she'r hech qachon biron bir ma'noni anglatuvchi quruq so'zlar jamlanmasidan iborat bo'lmaydi. She'rda ayni bir ruhiy holat, his-tuyg'u hamda kayfiyat aks ettiriladi. Bundan tashqari, she'rning faqatgina mazmuninigina emas, balki uni aynan san'at darajasiga ko'targan iqlimini, badiiyatini ham ifodalamoq zarur. Aks holda, tarjima allanechuk sun'iy, o'lik holga kelishi bilan bir qatorda she'rning asl nafosati, ranglari va qudratini ham yo'qotishi hech gap emas. Yuqorida tilga olingan Cho'lponning she'riy tarjimasi haqida aniqroq tasavvurga ega bo'lish maqsadida asl she'rning matniga hamda uning tarjimasiga nazar solsak:¹

Asl she'rning matni:

*В безмолвии садов, весной, во мгле ночей,
Поет над розою восточный соловей.
Но роза милая не чувствует, не внимлет,
И под влюбленный гимн колеблется и дремлет.
Не так ли ты поешь для хладной красоты?
Опомнись, о поэт, к чему стремишься ты?
Она не слушает, не чувствует поэта:
Глядишь, она цветет, взываешь — нет ответа.*

Cho'lponning tarjimasi:

*Bahor chog'ida xoli bog'da bir zulmatli tun erdi,
G'arib bulbul fig'on aylab, "gulim, rahm aylagil" derdi.
Biroq ul gul quloq solmas edi faryodu afg'ona,
Faqat orom olardi noladin to'lg'ona-to'lg'ona.
Seni hech sevmagan bir gul uchun, ey shoirim, sen ham
Yonarsan, o'rtanarsan, dod etarsan, tinglamas bir dam,
Qo'y endi, behuda dod etma ohing unga yetmaydi,
Qaraysan-yashnagan bir gul, faqat ovoza bermaydi.*

Tarjima haqida fikr yuritar ekanmiz, birinchi navbatda Cho'lpon tarjimaga erkinlik va aniqlik nuqtai nazaridan yondashganiga guvoh bo'lamiz. Shoirning ayni mana shu erkin tarjima uslubi she'rni yanada mukammal bo'lishiga hamda mazmun-mohiyatini to'laqonlik ochib berishiga xizmat qildi. Ya'ni, yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek adib so'zma-so'z tarjimadan ko'ra, qiyoslashdan, o'xshatishlardan foydalanib, she'rni bimalol o'zgartiravergan. Adibning she'riy

¹ Sharafiddinov O. Cho'lpon-tarjimon. Toshkent, "Guliston" jurnali, 1990 yil, 2-son.

tarjimonlik mahoratini tahlil qilar ekanmiz, shunga amin bo'lishimiz mumkinki, Cho'lponning talqinida muhit zulmatli, bulbul esa qo'shiq kuylamaydi balki, "gulim, rahm aylagil" deb fig'on chekadigan g'arib bir qushga aylangan edi. Pushkin she'ridagi muhabbat Cho'lponda fojiali tus oladi. Gul ham bulbulning ma'shuqasiga aylangach, gulga berilgan "милая" so'zining ta'rifi tushib qoladi hamda "влюбленный гимн" ham "faryod-u afg'on" ga aylanadi. Hatto "дремлет" ya'ni, uxlamogda so'zi "noladin orom olardi" deb tarjima qilinib, muallifning obrazli talqinini ko'rsatadi. "Колеблется" so'zining "to'lg'ona-to'lg'ona" deb aniq va chiroyli tarjima qilingani tahsinga sazovordir. Ko'rinib turibdiki, Cho'lpon tarjimada she'rning asosiy g'oyasining mag'zini belgilab olib, aynan shu g'oyani to'laqonli ochib berish maqsadida ibora hamda ta'riflardan foydalangan. Umuman olganda, "Gul va bulbul" tarjimada she'riyat san'atining yuksak darajasiga ko'tarilganiga amin bo'lishimiz mumkin. Biz har qancha she'rni o'qib, zavqlanar ekanmiz, Pushkinning shoirona iqtidoriga ham, Cho'lponning tarjimonlik san'atiga ham tasannolar deymiz.¹

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash joizki, biz Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lponning tarjimonlik san'ati haqida qancha ko'p mulohaza yuritsak ham shuncha kam. Cho'lponning tarjimonlik mahorati uning boy lug'at zaxirasi, obrazli va uslubiy jihatdan betakror til mahorati bilan belgilanadi. U faqat matn mazmunini aniq yetkazibgina qolmay, balki asl asarga xos emotsional va badiiy ta'sirni saqlab qolishga harakat qilgan. Uning tarjimalarida adabiy til normalariga rioya qilingan holda, o'zbek tilining boy imkoniyatlaridan ustalik bilan foydalanish kuzatiladi. Natijada, Cho'lpon tarjimalari oddiygina matn tarjimasi emas, balki mustaqil badiiy asar sifatida qabul qilinishi zarur bo'lgan chinakam san'at namunasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sharafiddinov O. Cho'lpon-tarjimon. Toshkent, "Guliston" jurnali, 1990 yil, 2-son.
2. Mirzayeva Z. Cho'lpon she'rlari tarjimasining qiyosiy tahlili. Sharq yulduzi, 2010 yil, 1-son.
3. Sharipov R. Cho'lpon tarjimalari haqida ayrim mulohazalar. Toshkent, 2024 yil.
4. Jadidlar. Abdulhamid Cho'lpon. D.Quronov. Toshkent, Yoshlar nashriyot uyi, 2022 yil.

¹ . Sharipov R. Cho'lpon tarjimalari haqida ayrim mulohazalar. Toshkent, 2024 yil.